

FRANZ KAFKA
El procés

Traducció i pròleg de GABRIEL FERRATER

Proa

FRANZ KAFKA

EL PROCÉS

Traducció i pròleg
de Gabriel Ferrater

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: 1966
Primera edició en aquest format: maig del 2016

Títol original alemany: *Der Prozess*
© per la traducció: Hereus de Gabriel Ferrater, 2016

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-624-4
Dipòsit Legal: B-10.286-2016
Composició: Víctor Igual, SL
Impressió: Liberduplex

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).
Tots els drets reservats.

ÍNDEX

Franz Kafka, <i>per Gabriel Ferrater</i>	5
L'arrest. Conversa amb la senyora Grubach.	
Després la senyoreta Bürstner	29
Primer interrogatori.	65
A la sala de sessions buida. L'estudiant.	
Les escrivanies	87
L'amiga de la senyoreta Bürstner	117
El bastonejador	127
L'oncle. Leni	137
Advocat. Fabricant. Pintor	163
El comerciant Block. Comiat de l'advocat	227
A la catedral	265
Fi	295

Apèndix

Un somni	303
Cap a casa d'Elsa	306
Partença	308
El fiscal	313
La casa	320
Lluita amb el vice-director	326
Despertar	331

FRANZ KAFKA

1

Franz Kafka va néixer a Praga, el 3 de juliol de 1883. Era el primer fill de Herrmann Kafka, un comerciant (majorista de «galanteries», com en deien aleshores, o sigui d'articles de moda femenina) que començava a prosperar, i que pocs anys després va fer una fortuna considerable. Però Herrmann Kafka havia començat la vida en plena misèria, en un ínfim poblet del sud de Bohèmia, i el record dels seus primers anys atroços i l'enorme agressivitat que li va caldre per a sortir-ne li van deixar un séc de duresa que després va marcar també profundament la vida i el caràcter del seu fill. I Herrmann Kafka era jueu. Les insanitats de què la nostra època ha fet víctimes els jueus ens han tapat quasi el record de la insanitat anterior, però el fet és que els jueus de la «Cacània», l'imperi austrohongarès, no van tenir gaires anys de respir. El pare de Herrmann Kafka no es va poder casar fins que tenia cinquanta-tres anys, el 1848, perquè abans de l'emancipació portada per la revolució del 48 un jueu no tenia en principi cap estatut jurídic, i no li era permès

de casar-se (al camp, l'excepció eren els jueus acollits al servei d'una finca nobiliària –cosa que segurament és la base argumental de la darrera novel·la de Franz Kafka, *El castell*). Quan Herrmann Kafka, un any abans de la naixença del seu fill, va abandonar el camp i es va establir a Praga, les millors possibilitats comercials de la capital no eren certament el seu motiu únic. Pels volts del 1880 es va aixecar una onada d'antisemitisme per tota l'Europa oriental. D'aleshores són els terribles pogroms russos, i, de pogroms més o menys cruents, n'hi va haver per tot el món eslau i alemany. Herrmann Kafka en va travessar alguns, i se'n va salvar perquè la seva llengua primera era el txec, i els pagesos eslaus identificaven sempre els jueus amb la llengua alemanya (el sarcasme de la sanguinària estupidesa dels alemanys de la nostra època és que van destruir els únics illots de cultura alemanya dins el món eslau, i així van fer no-res, per sempre, l'esforç dels alemanys de molts segles per guanyar terreny cap a l'est). La mare de Franz Kafka, Julie Löwy de naixença, era també jueva, però d'una condició cultural molt superior a la del pare. Venia d'una família de rabins, i dels seus quatre germans un era advocat, un altre metge, i els altres dos van emigrar i van fer fortuna lluny: l'un al Congo i a França, i l'altre finalment a Espanya, on va ésser director del ramal de ferrocarrils de Madrid-Càceres-Portugal.* «L'oncle de Madrid», que era solter, va ésser

* No pas Director General dels ferrocarrils espanyols, segons repeteixen els biògrafs de Kafka. Dec el detall a una enquesta amablement emesa per la Sra. María Luisa Gefaell de Vivanco, que ha

una figura mítica en la joventut de Franz Kafka, i una esperança frustrada: Franz va somiar molts anys que l'oncle el cridaria amb ell, i que li permetria de sortir de l'ofec de la família i de la duresa de la vida a Praga.

Duresa que no es devia primàriament a la manca d'independència econòmica en què, com veurem, va viure sempre Kafka, sinó a la complexa i poc normal estructura social de la ciutat. Val la pena de dir-ne alguna cosa, perquè *El procés* és molt específicament una novel·la de Praga, teixida ben espessa amb l'experiència de la ciutat. Segons el cens de 1900, dels 450.000 habitants de Praga només 34.000 eren de llengua alemanya, i encara aquesta xifra és il·lusòriament alta, perquè més del vuitanta per cent d'aquells que es comptaven com a alemanys eren jueus i, com el mateix pare de Kafka, s'hi comptaven sense gaire referència a la realitat, per enfil·lar-se per l'escala social. El fet és que Praga i tot el país bohemí eren governats per una colònia ínfima, de 10.000 persones mal comptades, però que, segurament per la seva mateixa necessitat d'afirmar-se, era molt activa i vivia a alta pressió. Egon Erwin Kisch enumera que els alemanys de Praga tenien «dos teatres opulents, una immensa sala de concerts, dues universitats, cinc *Gym-*

---

aclarit també que Alfred Löwy devia haver emigrat primerament a França, perquè tenia la nacionalitat francesa, i que cap al final de la seva vida es va fer catòlic. Però la informació poc satisfactòria és que sembla que l'oncle Alfred va viure els darrers anys en un hotel, cosa que pràcticament fa miques la remota esperança que en alguna golfa de Madrid hi hagués un paquet de cartes de Franz Kafka.

nasien i quatre escoles de comerç», i així successivament. I la qualitat d'allò que es bellugava dins aquelles conques era alta. Des d'Anton Marty fins a Albert Einstein, van passar per Praga, i Kafka les va tractar, grans figures del professorat alemany. La Praga alemanya no era pas provinciana, o, més ben dit, sí que ho era, però per inversió: era agressivament antiprovinciana, sempre en estat de defensa, en l'ordre cultural com en tots els altres, contra el seu estrangulament per un contorn hostil. La latència de la guerra civil era sentida per tothom (i si quan finalment va esclatar no va ésser, en ella mateixa, cruenta, és perquè la va submergir el bany de sang de 1914-18). O de dues guerres civils combinades: la nacionalista i la social. El proletariat era, naturalment, del tot txec. Però, de burgesies, n'hi havia dues de paral·leles, i sembla que es fusionaven molt escassament. Dins tot aquell sistema, la posició d'equilibri més difícil era la dels jueus. Els que prosperaven (moderadament com Herrmann Kafka, o immensament com Tomás Bata, el «rei de les sabates») provaven d'assimilar-se a la burgesia alemanya. El cognom de Kafka és ben txec (*kavka* vol dir una mena de gralla, i al paper de cartes de la firma comercial del pare hi havia com a emblema el dibuix d'una gralla, cosa que contribueix a explicar l'abundància d'animals protagonistes dels contes de Franz Kafka, tan propens a batejar els seus protagonistes fent jocs amb el seu propi nom), però Franz Kafka no va aprendre el txec literari fins que era ja adult, per decisió deliberada; ja hem dit que el seu pare parlava aquesta llengua millor que l'alemany, però sembla que la destinava

sobretot a insultar els seus empleats (els «enemics a sou», com ell en deia). I per a acabar-ho de complicar (més específicament: per a acabar de complicar la infància de Franz Kafka), hi havia la qüestió de la religió. No sembla pas que Herrmann Kafka fos gens devot, i més aviat sembla que era tot el contrari, però en tot cas, potser per influència de la seva muller, o potser perquè no creia poder renunciar encara al suport de la comunitat jueva, va fer instruir el seu fill en l'obediència judaica. Des dels seus primers anys, doncs, el nen excessivament sensible que era Franz Kafka es va trobar exhortat a menysprear i ignorar la gran majoria de la gent que el voltava, a considerar-se pertanyent a una certa minoria, però a no donar-hi cap valor, i a destinar-se a ingressar dins una altra minoria molt més petita encara i per la qual era menyspreat. I tot això per prescripció del seu pare, que de fet pertanyia a la majoria que calia menysprear, que menyspreava igualment la primera minoria a la qual es resignava a pertànyer, i que quasi ni parlava la llengua de la segona minoria dins la qual calia ingressar. ¿Què té d'estrany, doncs, que el nen Kafka sentís que el món era constituït abans que res per una llei i que la llei era constituïda abans que res per la impossibilitat de penetrar-la i d'ajustar-s'hi o d'ajustar-se-la? És tot l'esquema de la situació d'*El procés*. Encara que no té valor documental quant a la gènesi de la novel·la, perquè és escrit cinc anys després de la novel·la mateixa i no fa sinó elaborar-ne la imatge ja fixada, convé d'adduir un passatge de la famosa (massa famosa) «carta al seu pare» de 1919:

...el món se'm va dividir en tres parts, una on vivia jo, l'esclau, sotmès a lleis que només s'havien inventat per a mi i a les quals, encara, sense jo saber per què, mai no podia correspondre del tot, i després en un segon món, infinitament lluny de mi, on tu vivies, ocupat en el govern, a dictar les ordres i amb la ira perquè no eren obeïdes, i finalment en un tercer món, on les altres persones vivien felices i lliures d'ordenar i d'obeir. Jo era sempre ple de vergonya, perquè o bé obeïa les teves ordres, i era una vergonya, perquè només valien per a mi, o bé em resistia, i era també una vergonya, perquè com es podia concebre que te'm resistís, o bé no era capaç d'obeir (...), i això era la pitjor de totes les vergonyes.

Si he introduït des del context social la referència a aquest conflicte del Kafka infant i adolescent amb el seu pare, i si no tinc cap intenció d'insistir en l'aspecte psicològic, és perquè em sembla que, de psicologia sobre Kafka, no se n'ha fet sinó massa. Tal com ell mateix deia, «la psicologia és impaciència», una hipòstasi dels variats processos d'una vida sota la ficció d'un residu anímic, «una prematura ruptura del mètode, un aparent clavar l'estaca del fet aparent». Val més seguir simplement el curs de la vida activa de Kafka i assenyalar només els nusos de la fusta, els conflictes dels quals podem documentar que han format els temes majors de l'obra. Va anar, naturalment, a escoles alemanyes; la primària, de 1889 a 1893, anys durant els quals van néixer les seves tres germanes, Elli (1889), Valli (1890) i Ottila (1892). Eren freqüents els combats de carrer amb els nois de les escoles txeques, en un dels quals va perdre la vista Oskar

Baum (1883-1940), que després va ésser també escriptor i amic íntim de Kafka. De 1893 fins a 1901, el *Gymnasium*. L'ensenyament secundari no era tan definidament segregat, però dels 24 nois, un d'ells Kafka, que van fer plegats el darrer curs, n'hi havia 17 de religió judaica i 7 de catòlics; 22 de llengua alemanya i 2 de txecs. L'ensenyament era eixarreït, insuficient en les ciències i pedant en les lletres, però devia ésser eficaç, perquè Klaus Wagenbach, el millor biògraf de Kafka, troba encara rastres dels llibres de preceptiva escolar a tota la seva obra madura, i sobretot els atribueix el fet que, fins a l'any crucial de 1912, Kafka només va escriure «descripcions», que segons aquella preceptiva eren l'únic domini lícit de la prosa: tota la gran literatura havia d'ésser en vers. Potser cal comptar com una prova de la independència d'espirit de Kafka el fet que va escriure molt pocs versos. Als dos primers d'un poemeta que deu ésser de 1904 hi ha una bona imatge:

I persones, totes vestides,
fan tentines per llicorelles...

El 1896, Kafka va rebre la *Bar-mizwah*, l'equivalent judaic de la confirmació (i és significatiu que a les targetes de participació que el seu pare va fer imprimir diu *Confirmation*). Però dos o tres anys després ja llegia Darwin i Haeckel, i adoptava un ateisme belligerant que molt aviat es va combinar amb un socialisme tirant cap a l'anarquisme. L'any 1900, sembla, va descobrir Nietzsche, i més o menys alhora devia començar a llegir Scho-

penhauer. És el món ideològic on va romandre fins pels volts de 1910, quan (en part per influència de Max Brod, que coneixia des del 1902, però amb qui va començar a intimar el 1908) es va anar interessant per la tradició jueva. (A part d'això, va tenir tota la vida una tirada a adoptar menuts fanatismes i a passar temporades vegetarianes o teosòfiques.) Un cop acabat l'ensenyament secundari, el conflicte amb el seu pare no va ésser peculiar de Kafka, sinó el clàssic de tot jove burgès que vol ésser escriptor: la tria de la carrera. Va guanyar el pare, i Kafka va estudiar dret, però no pas sense resistir-s'hi: els dos primers semestres (1901-1902) va fer incursions cap a l'estudi de la química, de la filologia, de la història de l'art. L'estudi del dret li va ésser un turment (que el 1905 el va obligar a recloure's per primera vegada en un sanatori, amb els nervis romputs), potser redimit només perquè el seu tutor en la preparació per al doctorat va ésser el gran economista i sociòleg Alfred Weber, que havia arribat a Praga el 1904. És difícil de saber en quina mesura Weber el va influir. I és difícil, sobretot, per una raó que afecta tota la biografia de Kafka: la immensa majoria de tot el que en sabem ens ha estat transmesa per Max Brod, i Brod és un home molt tancadament literari i religiós, mentre que Kafka tenia una intel·ligència realista i de registre molt ample. De moltes coses que van interessar Kafka, sobretot en els ordres del pensament i de la política, Brod o no en va saber mai res o no s'hi va fixar. És clar que fóra indecent de retreure a Brod allò que ha omès i de no agrair-li tot el que ha preservat, que és molt, però cal tenir ben present que la seva imat-

ge és parcial. Per exemple, no s'ha descobert fins fa poc (per Klaus Wagenbach) que, durant els seus darrers anys d'universitat i els primers de després, Kafka va prendre una part molt assídua en els treballs d'un cercle de fidels a la filosofia de Franz Brentano, orientats per Anton Marty. Brentano era ja quasi cec i vivia molt retirat, i Kafka no el devia conèixer, però la seva filosofia, i particularment el seu racionalisme ètic, va deixar ecos per tota l'obra de Kafka. El primer relat que Kafka considerava madur es titula *Das Urteil* (*El judici*), i *Urteil* és el terme central del vocabulari tècnic de Brentano. Tornant a Weber, no és gratuït de suposar que va carregar de llast tècnic el socialisme de Kafka, i que, si més no, Kafka li deu una bona part de la gran eficàcia que va demostrar, uns quants anys més tard, en la seva carrera com a inspector de la indústria.

Kafka es va doctorar pel juliol de 1906. Des d'abril fins al setembre va fer de «redactor» al despatx del seu oncle Richard Löwy, l'advocat, i des de l'octubre de 1906 fins al setembre de 1907 va fer pràctiques de judicatura, primer en un jutjat civil, després en un de penal. Les pràctiques eren obligades per a qui volia exercir com a advocat, però de fet això no era pas el propòsit de Kafka. Volia anar-se'n de Praga, i és l'època en què «l'oncle de Madrid» li va ocupar més la fantasia. Però l'oncle no va fer sinó recomanar-lo al representant de les Assicurazioni Generali a Madrid, i l'u d'octubre de 1907 Kafka es va trobar, sense voler, empleat a Praga a l'agència d'aquella gran companyia. Les condicions del treball eren brutals, i, des del punt de vista de Kafka, sobretot perquè no li

deixaven gens de temps per a escriure (una jornada mínima de vuit hores i mitja, l'obligació d'acceptar qualsevol nombre d'hores suplementàries no remunerades, una promesa de catorze dies de vacances cada dos anys, però a la data que millor convingués per al «servei»). El 1908 va trobar la manera de seguir un curs sobre assegurances obreres, i a finals de juliol va ingressar a l'*Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt*, l'organisme estatal d'assegurances contra els accidents del treball. Allí, la seva jornada de treball s'acabava a les dues de la tarda. I encara, el treball era responsable i valuós. Kafka va ésser de seguida designat per al departament més important de la institució: el de la tècnica de prevenció dels accidents. De fet, la tècnica consistia més que res a imposar-se als empresaris, dedicats amb la millor tenacitat i la millor astúcia a burlar les disposicions de seguretat. Kafka feia sovint viatges d'inspecció a les zones industrials del país, i en conjunt el seu treball era molt semblant al dels «inspectors de fàbriques» del segle XIX anglès, els autors dels llegendaris *Blue Books*. Els informes de Kafka, precisos i extensos, eren publicats sovint a l'anuari de la institució, i algunes vegades se li va encarregar l'informe general sobre la gestió de l'organisme. S'hi poden trobar frases molt properes a les que reconeixem com a seves:

Els darrers informes havien reeixit a fer callar totes les esperances quant al futur de la nostra institució. La institució no semblava sinó un cos mort, però encara amb un membre viu: el seu dèficit creixent.

És potser una llàstima de destruir els contes amb què s'adormen els petits infants de Saint-Germain-des-Près, però la veritat és que Kafka tocava perfectament de peus a terra, i que la seva carrera professional (que va durar catorze anys, fins que la malaltia el va obligar a retirar-se, dos anys abans de morir) va ésser un èxit. Però el punt interessant és que «el món de Kafka», el de la seva literatura, no és cap món de somni, sinó precisament el de la seva experiència, en bona part, professional. Kafka ha estat tan adoptat pels partidaris de somiar truites, que deu ésser lícit de simplificar per l'altra banda, i de recordar, quant a *El procés*, que el Kafka real era un magistrat del tribunal, o en tot cas un advocat defensor, i no pas l'acusat. Si les assegurances obreres són avui dia allò que són, no cal esforçar gaire la imaginació per a concebre què devien ésser cinquanta anys enrere. Max Brod refereix que Kafka li deia una vegada, «amb els ulls molt oberts»:

Que modestos que són aquesta gent... Ens vénen a suplicar. En comptes d'assaltar la institució i de fer-ho tot miques, vénen i supliquen.

De 1908 fins a l'any de crisi de 1912, Kafka va seguir una rutina regular, però de cap manera una vida retreta. Vivia amb els seus pares (fins al 1915 no es va decidir a llogar una cambra independent). Sempre va escriure de nits, i les tardes i els vespres tenia lleure per a freqüentar els seus amics, que formaven diversos cercles molt distints. Fins, una temporada, es va divertir relacionant-se

amb l'aristocràcia alemanya. Hi havia, naturalment, els amics literats. Dels molts escriptors que la Praga de l'època va donar, els més destacats (Rilke, Werfel, Meyrink) van deixar aviat la ciutat. Però els més propers a Kafka, Max Brod en primer lloc, hi van romandre. Hi havia, d'altra banda, els cercles del nacionalisme txec i de l'anarquisme, que molt sovint anaven junts, com en el cas de Jaroslav Hašek (el futur creador del soldat Schwejk). Kafka va ajudar Hašek a donar existència legal a una enorme broma, el «Partit del Progrés Moderat dins el Marc de la Llei», el primer míting del qual es va consagrar a discutir «l'alcoholisme, la prostitució, el darwinisme i el rei de Bulgària». La relació de Kafka amb els anarquistes va ésser molt estreta pels volts de 1909, però després se'n va anar separant. Més important per a ell va ésser un fet casual: l'hivern de 1911 a 1912, una companyia de teatre *ídix*, vinguda de Polònia, va treballar a Praga. Kafka en va rebre una forta impressió, es va fer molt amic del primer actor, Jizchak Löwy, i a través d'ell va tenir el primer contacte amb els «jueus orientals», els jueus que podríem dir-ne autèntics, submergits dins una comunitat ben diferenciada, amb uns modes de vida i unes tradicions pròpies i conscients. Des d'aleshores, Kafka es va anar acostant cada vegada més al judaisme: no precisament a la religió, però en tot cas a un sentiment de solidaritat i de lleialtat.

Els escrits de Kafka d'abans de 1912 no són gaire abundants, fins comptant que certament se n'han perduts. Tret d'alguns petits articles, els conservats són, per una banda, els fragments de dos relats llargs inacabats i

publicats pòstumament: *Descripció d'una lluita* (*Beschreibung eines Kampfes*, de 1904-1905) i *Preparatiu de noces a pagès* (*Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande*, de 1907); d'altra banda, les petites proses que Max Brod el va persuadir d'aplegar en el seu primer volumet, *Contemplació* (*Betrachtung*, 1912).

El 13 d'agost de 1912, Kafka va visitar Brod, per donar-li el manuscrit de *Betrachtung*, que el seu amic havia d'enviar a l'editor. A casa dels Brod s'albergava una invitada, Felice Bauer, una noia berlinesa. Des d'aquell vespre fins cinc anys després, la relació amb aquella noia va ésser el centre de la vida de Kafka –però no és pas una relació gens fàcil d'entendre ni de resumir. Els fets externs són: que Felice va tornar a Berlín pocs dies després de conèixer Kafka; que van correspondre assíduament, però sense reveure's, per espai de més d'un any; que es van prometre per carta, i que pel maig de 1914 Kafka i els seus pares van anar a Berlín a formalitzar el prometatge; que Kafka el va trencar dos mesos després; que tots dos es van reveure, per poc temps, els estius de 1915 i de 1916, i que es van tornar a prometre pel juliol de 1917; que el 4 de setembre de 1917 Kafka va saber que era tuberculós, i que pel desembre va tornar a trencar, definitivament, el prometatge. Potser és millor de començar observant que l'encontre amb Felice va ocasionar una abundància de productivitat literària, sense cap comparació amb el ritme de Kafka fins aleshores, però que va durar molt poc, uns tres mesos. En una sola nit, del 22 al 23 de setembre, Kafka va escriure *El judici*, el primer conte relativament llarg que va arribar a acabar (publicat el 1913). Els mesos

d'octubre i novembre va redactar pràcticament tot el que existeix de la primera novel·la, *El perdut* (*Der Verschollene*; publicada per Brod amb el títol de *Amerika*, perquè encara no coneixia les cartes on Kafka l'anomena pel títol), inacabada com les altres dues posteriors. Kafka en va separar el primer capítol, *El fogoner* (*Der Heizer*), i el va publicar com un conte independent (1913). Del novembre és també *La transformació* (*Die Verwandlung*, publicada el 1915). I, després, Kafka va passar prop de dos anys sense escriure res (si no és anotacions al seu diari). La segona observació que s'imposa és que tota aquella creativitat, per enèrgica que fos, no era certament optimista. *El judici* i *La transformació* són una temptativa per liquidar, amb un brutal atac imaginatiu, el lligam amb el pare i amb la família (i sembla que la temptativa va reeixir, perquè el tema no torna a ésser central a cap obra posterior). *El perdut* ha pogut ésser interpretat per molts crítics com una obra quasi idíl·lica, però probablement els han enganyat els ecos de Dickens (Kafka imitava molt deliberadament *David Copperfield*) i la manca del final, que s'anuncia ominós. En tot cas, és significatiu que Kafka va pensar reunir *El fogoner* i els dos altres relats en un volum que s'havia de titular *Fills*. I, cinc anys més tard, Kafka feia saber a Brod la seva tuberculosi en aquests termes:

«Així no podem continuar», va dir el cervell, i passats cinc anys els pulmons es mostren disposats a ajudar.

No vull, aquí tampoc, fer gaire psicologia, però em sembla obvi que el fet catastròfic, quant a impedir que

arribés a bon final la relació de Kafka amb Felice Bauer, no va ésser sinó aquella erupció de vitalitat creadora que l' enamorament li va provocar. Cruament dit, Kafka va descobrir-se el talent i la força realitzadora, i se'n va tornar avar: sabia o creia saber que casar-se volia dir deixar d'escriure. El diari ho diu ben clar. I una altra cosa, molt més curiosa, que el diari revela, és que Kafka pensava en la noia molt poc en termes d'amor, i molt obsessivament en termes de matrimoni. No pas cercant el matrimoni com una comoditat, sinó tot al contrari: veient-hi un desafiament que ell s'havia de fer a ell mateix, un espantós compromís per a comprovar si era capaç de plantar cara a la vida i de suportar tot el pes de la realitat. Una apuntació diu:

La dona, o dit potser amb més precisió, el matrimoni, és el representant de la vida amb què t'has de confrontar.

I una altra:

El celibat i el suïcidi se situen en un mateix pla de la coneixença, però de cap manera el suïcidi i la mort del màrtir: el matrimoni i la mort del màrtir potser sí.

Kafka va triar el suïcidi, però amb penediments. L'any 1913 se'l va passar desesperat, sense poder escriure, i fugint de Felice. El curt viatge que va fer a l'estiu, com era el seu costum de cada any, el va dur a Itàlia. Per una extravagant coincidència sarcàstica (car un dels seus motius majors per a voler-se casar era el desig de tenir fills), sembla que mentre era a Berlín per a prometre's amb Fe-

lice li va néixer un fill, l'existència del qual va ignorar sempre (mort quan tenia set anys, abans que ell): era d'una noia suïssa que Kafka havia conegut a Itàlia, rica i independent, i que no s'hi va voler lligar a través del fill. I, un cop trencat el prometatge, va esclatar una segona època de productivitat, que va durar uns sis mesos, tota la segona meitat de l'any 1914. El resultat en va ésser *El procés* i el conte que és potser el millor de tots els seus: *A la colònia penal* (*In der Strafkolonie*, publicat el 1919). *A la colònia penal* va ésser escrit a començaments d'octubre, i em sembla evident que, dins la mesura que és lícit d'atribuir sentits concrets a les imatges de Kafka, la «colònia penal» és la guerra, que havia esclatat dos mesos abans. Kafka es devia mirar l'atrocitat col·lectiva com una mena d'exteriorització de les seves obsessions, de la dialèctica de la culpabilitat que aleshores el fascinava. Gustav Janouch conta que, uns quants anys després, parlant-li del suïcidi de Georg Trakl (que es va matar davant l'horror de la primera batalla a què va assistir), Kafka li deia:

Tenia massa fantasia... Per això no va poder suportar la guerra, que va ésser un resultat, abans que res, d'una monstruosa manca de fantasia.

Sigui com sigui, és més raonable d'interpretar *A la colònia penal* com una allegoria de la guerra, que no pas (segons una mena de tòpic que tothom repeteix) com una profecia del nazisme: la gent d'ara tendeix a creure que tot va començar abans-d'ahir, fins la ferocitat. Quant

a *El procés*, no és pas aquest el lloc per a interposar una interpretació davant el lector. D'altra banda, el llibre és prou clar, només que s'eviti el simplisme romàntic de llegir-lo com la història d'un innocent perseguit. El protagonista, Josef K., és realment culpable. ¿De què? D'ésser massa innocent, d'ésser millor que tots els altres personatges, i de saber-ho i de tenir-ne l'orgull fins al darrer moment (quan no es decideix a agafar ell el ganivet dels botxins, i quan mor amb un crit de vergonya perquè mor). Un apòleg curt de Kafka manifesta el raonament (*Sobre les figures*):

Molts es queixen que les màximes dels savis mai no són sinó figures, però que no s'apliquen a la vida de cada dia, que és l'única que tenim. Quan el savi diu: «Vés enllà», no vol pas dir que hem de passar a l'altra banda, cosa que després de tot encara podríem fer si el resultat valgués la pena, sinó que parla d'un enllà de llegenda, d'una cosa que no sabem i que ell mateix no pot pas assenyalar més de prop, i que aquí, doncs, no ens pot ajudar per res. Pròpiament, totes aquestes figures no volen dir sinó que l'inaferrable és inaferrable, i això ja ho sabíem. Però allò amb què ens esforcem cada dia són altres coses.

Aleshores n'hi va haver un que va dir: «¿Per què us resistiu? Si seguíssiu les figures, us tornaríeu figures vosaltres mateixos, i així us veuríeu alliberats de l'esforç de cada dia».

Un altre va dir: «Aposto que això també és una figura».

El primer va dir: «Has guanyat».

El segon va dir: «Sí, però, per desgràcia, només en sentit figurat».

El primer va dir: «No, en realitat: figuradament has perdut».

Dins la moralitat, la moralitat és real, i ens allibera de la sordidesa de cada dia: però si la humanitat és sòrdida, la moralitat és figurada dins la humanitat, i és un alliberament fictici, o sigui la culpa pitjor. És un tema clàssic del segle XIX (en Dostoievski, per exemple), i Kafka no és pas un gran escriptor perquè n'ha extremat la paradoxa, sinó perquè ha sabut teixir una imatge única amb tots els fils de la seva experiència on veia la paradoxa realitzada, i perquè alhora permet de destriar-los i d'identificar-los un per un. Enumerar ara els que arribo a reconèixer és precisament el que no crec poder-me permetre, però he d'anotar un parell de punts que la traducció, inevitablement, esborra. Que la «senyoreta Bürstner» és *Fräulein Bürstner* i, al manuscrit de Kafka, només «F. B.», les inicials de Felice Bauer. Que el nom de l'advocat, Huld, vol dir «gràcia». Que el nom del comerciant, Block, és un nom eslau, però molts alemanys el confonen amb el nom jueu, Bloch. Que el primer raig del manuscrit descrivia l'assemblea del tribunal «com una reunió socialista».

Kafka no va ésser mobilitzat per a la guerra, perquè el van classificar com a funcionari «imprescindible». El 1915 i el 1916 va escriure molt poc, però des de finals de 1916 fins al juny de 1917 va anar escrivint amb regularitat contes, la majoria dels quals van compondre el volum *Un metge rural* (*Ein Landarzt*, publicat el 1919). Però, segons Brod, la seva angoixa s'anava exasperant, i sembla

que pensava cada vegada més allistar-se com a voluntari. En comptes d'això, es va refugiar en el segon i ja esmaperdut prometatge amb Felice. Quan van constatar la seva tuberculosi, va haver de demanar una llicència del treball, però es va negar a ingressar en un sanatori. Va passar el darrer hivern de la guerra, al camp, amb la seva germana preferida, Ottla, que s'havia encarregat de l'administració d'una finca per fugir del pare (amb qui s'entenia pitjor encara que Franz). L'estiu de 1918 va reprendre el treball, però el va haver de tornar a deixar l'hivern següent, i des d'aleshores va alternar les estades al camp amb períodes de treball cada vegada més curts, fins que el 1922 es va retirar definitivament. L'estiu de 1919 es va tornar a prometre, amb una altra noia, Julie Wohryzek, i va ésser l'ocasió de la topada darrera i més violenta amb el seu pare. Julie era filla del sagristà d'una sinagoga, i per al vell Kafka casar-se amb una noia com aquella volia dir baixar de classe i perdre el resultat de tot l'esforç per allunyar-se de la condició de jueu. El pare va vèncer una vegada més, però la venjança de Franz va ésser la cèlebre «carta» de novembre de 1919. I després, per una altra de les sinuositats del destí que fan que la vida de Kafka s'assembla tant a una fantasia seva, va ésser els darrers anys, quan era ja un agonitzant, que va tenir les dues relacions amoroses més realitzades, i amb les dones de millor qualitat, de tota la seva vida. La primera, Milena Jesenskà (cal accentuar els dos noms a la primera síl·laba, com tots els mots txecs), era escriptora, i havia traduït alguns contes de Kafka. A començaments de 1920 el va visitar a Meran, on ell reposava, i la relació

dels dos va ésser freqüent a l'estiu i a la tardor següents, durant el darrer període llarg que ell va passar a Praga. Però Milena era casada i, encara que el seu matrimoni feia temps que era un fracàs, no volia, per compassió, deixar el seu marit, que vivia a Viena. El 1921 el van passar separats (és l'època quan Kafka li va adreçar la majoria de les cartes), i pel maig de 1922 es van veure per darrera vegada. Sembla que és entre gener i setembre d'aquest any que Kafka va escriure la seva darrera i també incompleta novel·la, *El castell* (*Das Schloss*), on Brod veu una transposició de la relació amb Milena (en el personatge de Frieda, que abandona K. per tornar al món del Castell).

L'estiu de 1922, Kafka va coincidir, al poblet de Müritz, amb una colònia de vacances d'un pensionat berlinès per a nens jueus. Entre les professores hi havia una noia de vint anys, Dora Dymant, jueva «oriental», de família cassídica (la branca de la tradició hebrea amb la qual Kafka sentia més afinitats). Quan la colònia va tornar a Berlín, Kafka va seguir Dora, i des del setembre va viure amb ella. Però, l'hivern de 1923-24, Berlín era el pitjor lloc d'Europa per a un home sense salut. Era el moment més terrible de la inflació, no hi havia manera de procurar-se ni menjar ni carbó, i Kafka no ho va resistir. Pel març, Brod el va anar a recollir i se'l va endur a Praga. Però a casa dels seus pares Kafka no podia tenir la companyia de Dora, i el mes d'abril el van traslladar a Viena. Va morir el 3 de juny. Poc després va sortir el darrer volum que havia preparat per a la impremta, *Un artista dejunador* (*Ein Hungerkünstler*).

És prou sabut que els manuscrits inèdits de Kafka van passar a mans de Max Brod, que Kafka havia demanat que fossin tots destruïts, i que Brod no ho va fer, sinó que els ha anats publicant a partir de 1925, començant per *El procés*. La decisió de Brod ha estat sovint discutida en uns termes perfectament inadmissibles, perquè són perfectament ximpls: uns termes en què a ningú no se li acudiria de discutir la decisió d'August, de no destruir l'*Eneida* tal com Virgili havia demanat. Però és que tot-hom es pensa entendre els motius de Virgili, i saber que eren només la dignitat literària i la voluntat que el públic no li conegués una obra inacabada, i en canvi, a Kafka, se li han atribuït no sé pas quins motius estranys. La veritat és que el mateix Brod hi té una part de culpa, perquè sempre ha tendit a presentar Kafka com una mena de redemptor religiós, i no com el que era: un escriptor molt hàbil i molt consciencios. Però n'hi ha prou de comparar les obres publicades per Kafka i les inèdites per a tranquil·litzar la consciència més retorta. Els motius de Kafka eren en efecte artístics: tots els escrits inèdits, o bé són inacabats (les novel·les, i uns quants contes començats poc abans de morir), o bé són molt inferiors a les obres publicades. Així, doncs, ¿Brod va obrar bé o no? Tot depèn de l'interès que s'atribueixi a Kafka, però sembla ben clar que al món hi ha moltes persones que no voldrien pas renunciar a haver llegit *El perdut*, *El procés* i *El castell*.

Fa uns quants anys, de totes maneres, que l'atac contra Brod tira per un altre camí. Se l'acusa d'haver editat

Kafka malament, d'haver deturpat el text i sol·licitat la interpretació. ¿Què n'hem de creure? Una cosa evident és que Brod no és pas un filòleg, i que fins és una de les persones menys capaces de fer-se'n: és romàntic i confús i raona per associacions i analogies, i extreure dades precises de la seva biografia és un treball criptogràfic ben anguniós. Però la poca traça filològica i la falsificació d'un text són dues coses molt diferents, i no hi ha pas cap raó per a creure que Brod hagi passat de la primera a la segona. Friedrich Beissner, el gran editor de Hölderlin, ha comparat un text original de Kafka amb la versió de Brod, i el seu resultat, si bé ha d'irritar un lector de l'original, no ha de desficiar gens el d'una traducció. Fa l'efecte que Brod s'ha limitat, més aviat còndidament, a «corregir la gramàtica». Sovint, Kafka «feia faltes», en part segurament perquè volia, i en part perquè era de Praga i tots els alemanys de Praga en feien moltes. Per exemple, el mestretites alemany insisteix que *trotzdem* només pot ésser una conjunció coordinant (equivalent a «malgrat això»), i quan Kafka l'usa com a subordinant (equivalent a «malgrat que»), Brod la reemplaça per un *obwohl*, que és la subordinant que dóna bo al mestretites. Tot plegat, res que una traducció pugui recollir.

Una cosa que afecta fins les traduccions, en canvi, és la qüestió de la divisió de les novel·les en capítols, i de l'ordre dels capítols. Malcolm Pasley ha avançat els resultats del seu examen del manuscrit d'*El castell*, que és a la Bodleian Library d'Oxford, i són més aviat alarmants. Ara, per a *El procés* (el manuscrit del qual té encara Brod), sembla que la divisió és ben bé de Kafka, i que

només l'ordre és discutible. S'han suggerit diverses solucions diferents de la de Brod, però el mal és que, segons Brod, el manuscrit indica, per a certs capítols, l'enllaç amb el capítol precedent, si bé mai no ha precisat quins capítols són. El benefici de tot dubte, doncs, cal concedir-lo a Brod. Jo diria, per exemple, que el capítol «El bastonejador» ha de seguir immediatament el de «Primer interrogatori», però potser el manuscrit és conclouent en aquest cas. He conservat, doncs, l'ordre de Brod, i m'he limitat a treure la numeració dels capítols, cosa que és segur que no ve de Kafka.

A partir de la segona edició (1935), Brod va unir al seu text un apèndix de fragments i de variants. Aquell apèndix correspon només en part al de l'edició que avui publiquem. El primer text del present apèndix, *Un somni*, és evidentment un tros d'*El procés*, però va ésser publicat pel mateix Kafka, com un text independent, dins el volum *Un metge rural* (també hi havia un altre retall, *Davant la llei*, que és l'apòleg que el capellà conta al capítol «A la catedral»). Els cinc fragments següents, procedeixen de l'apèndix de Brod, però n'he eliminat un de molt curt i massa fràgil per a resistir una traducció. Les variants, les he omeses totes, tret d'una que m'ha semblat prou consistent. Cap dels títols dels fragments, després de *Un somni*, no és de Kafka. Els passatges entre claudàtors són ratllats al manuscrit.

Potser puc afegir alguns mots sobre la traducció. Kafka no és pas difícil de traduir; però, si he de jutjar per les traduccions franceses, representa una constant temptació a corregir-lo. Si hagués sentit aquesta temptació,

hauria provat de resistir-la, però la veritat és que ni tan solament l'he sentida. Kafka és enormement repetidor, però no tinc res a objectar a les repeticions. Parodia constantment l'estil administratiu, i la seva paròdia em fa gràcia. És molt còmic, i no sé veure que una obra «seriosa» no hagi de fer riure. La literalitat ha estat l'article de la meva fe, i si, per exemple, he conservat la manera alemanya de marcar tipogràficament el diàleg (amb cometes i no amb guionets i apartats), és perquè m'ha semblat que Kafka juga molt deliberadament amb els blocs massissos dels paràgrafs, unes aclaparadores llesques d'un atestat de gendarme.

GABRIEL FERRATER